TAĦRIĠ GĦAT-TMIEN SENA (SKOLA MEDJA)

Il-Malti

malti.skola.edu.mt

Daqqa t'id fil-Malti

DaqqatIdFilMalti

A. Djalogu

Kompli din l-istorja billi timla l-vojt. (Taħriġ imħejji minn D. Baldacchino u J. Schembri)

Pawlu jasal Marsaxlokk, madankollu l-bejjiegħa tal-
ħut ma jsibhomx, għalhekk jistaqsi lil waħda mara.

B. Taħriġ ieħor:

i. Tiftix, taħdit u kitba kreattiva

a. Marsaxlokk huwa magħruf bħala raħal tas-sajjieda u post fejn issib tixri varjetà kbira ta' ħut. Fittex dwar irħula oħra u ara għalxiex inhuma magħrufa.

b. Ikteb fuljett informattiv dwar ir-raħal ta' Marsaxlokk u attrazzjonijiet li wieħed isib fil-madwar.

ii. Kitba Komunikattiva

a. Ikteb ***riklam*** għall-fiera tal-ħut li se tittella' Marsaxlokk. (Tinsiex tinżżel id-data, id-divertiment, l-organizzaturi u għalfejn il-pubbliku għandu jattendi).

b. Ikteb ***messaġġ*** lill-ħabib/a biex tinfurmaha li l-Ħadd ta' wara se tmur sa Marsaxlokk mal-familja u biex tistaqsiha tridx tiġi magħkom.

ċ. Ikteb ***paġna tad-djarju*** b'tifkira ta' mawra bid-dgħajsa fil-bajja ta' Marsaxlokk.

ii. Qabbel l-idjomi/il-qwiel mat-tifsira.

1	2	3	4	5	6

1. Aringa	a. Wieħed li għandu kuluru abjad ħafna.
2. Fanfru	b. Bniedem niexef ħafna.
3. Mazzun	ċ. Wieħed li jħobb jiftaħar.
4. Aħmar daqs skorfna	d. Inqabad dak li konna qed nistennew li jinqabad.
5. Inqabad il-gamblu	e. Aħmar ħafna.
6. Abjad siċċa	f. Wieħed li jemmen kulma tgħidlu.

iii. Imla l-vojt fis-sentenzi b'dawn l-idjomi.

Jorqod daqs bumerin – Wieħed li jorqod ħafna.
Kiesaħ daqs siċċa – Dak li biċ-ċajt tiegħu juri li hu kiesaħ.
Mar lura bħall-granċ – Mar lura minflok ma avvanza 'l quddiem.
Niexef daqs bakkaljawa – Magħlub/irqiq ħafna.
Qisu qarnita – Jiffittak u ma tkunx tista' teħles minnu.
Bil-pinna u l-klamar – Tagħmel kollox bl-eżatt.

1. L-istudent il-ġdid ___________________________ għax dejjaq lil kulħadd biċ-ċajt vojt tiegħu.
2. "Jekk ma tridx li neħlu hawn ibqa' miexja għax jekk tkellem lil Marija taqbad miegħek __________________," wissa Sandro lil ħabibtu Erika.
3. Wara li jkun xogħol ta' bil-lejl missieri jorqod ____________________________.
4. Fl-iskola, Alfred ________________________________ minn kemm ilu jagħmilha mal-grupp ta' Nathan.
5. Mal-għalliema tad-drama trid tkun _________________________ għax inkella ma tagħżlekx biex tieħu sehem fir-reċta.
6. Daqs kemm iddispjaċih li telqitu l-għarusa, ħija mhu jiekol xejn u sar ___________________________.

iv. Ara t-tifsira tal-idjomi u kompli s-sentenza.

1. **Bela' l-lixka –** Inqabad fin-nasba li kienet imħejjija għalih.

Il-ħalliel bela' l-lixka li ħejjew il-pulizija u b'hekk instab min kien qed __________________________________.

2. **Fetaħ il-garġi –** Beda jgħajjat kemm kellu saħħa.

Xħin induna bl-istraġi li kienu għamlu t-tfal Simon fetħet il-garġi u ___________________________.

3. **Donnu ċagħka –** B'saħħtu u jiflaħ ħafna.

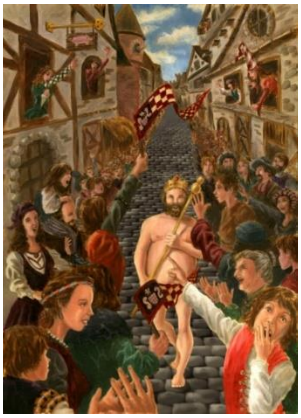

Minn kemm ilu qata' l-ħelu u beda jagħmel l-eżerċizzju regolari, Aldo sar qisu ċagħka għax ____________________.

4. **Għarwien ħuta –** Bla ħwejjeġ xejn.

Meta n-nies raw lill-imperatur idur għarwien ħuta ħasbuh li ġġennen. Ħadd ma ħaseb li l-imperatur kien mingħalih liebes ____.

Kulħadd ħaseb li r-re kien iġġennen meta ħareġ idur għarwien ħuta għaliex minflok ma kellu l-isbaħ libsa kien ________________. .

5. **Ħuta barra mill-ilma –** Tingħad għal dak li jsib ruħu mdejjaq u mifxul fil-post li qiegħed.

Għall-bidu li bdejt naħdem fix-xogħol il-ġdid ħassejtni ħuta barra mill-ilma għax _________________________.

6. **Ma qabadx ħut –** Ma rnexxilux isir jaf dak li xtaq.

Is-surmast ma qabdax ħut għaliex ma rnexxilux isib min kien ħbielu ________________________ .

v. Uża dawn l-idjomi/qwiel f'sentenzi jew djalogu.

Eż. Ronald xtara karozza użata u spiċċa nefqilha ħafna spejjeż biex sewwieha. Infatti ġietu tiswa aktar milli kieku xtara waħda ġdida.

Martu qaltlu, "Għedtlek li se tagħmel żball tixtri dik il-karrakka. Hemm ara, ġietek **iz-zalza ogħla mill-ħuta**."

1. Ġietu z-zalza ogħla mill-ħuta – Nefaq aktar biex mar jixtri milli ħallas ta' li xtara.
2. Il-ħuta l-kbira qatt ma belgħet il-kbira – Iż-żgħir qatt ma għamel xejn ma min hu akbar minnu.
3. Il-ħuta minn rasha tinten – Meta hemm xi nuqqas il-ħtija tkun ġejja minn min jikkmanda.
4. Xtara l-ħut fil-baħar – Min xtara xi ħwejjeġ qabel ma rahom u ma kienx żgur minnhom.
5. Baħar jibla' l-art – Baħar qawwi b'mewġ kbir.

Ċ. Grammatika

i: Imla l-vojt bil-maskil jew il-femminil. (Segwi l-eżempju) (Taħriġ imħejji minn L. Aquilina, G. Attard, K. Borg u M. Cortis)

Lix-xwejjaħ u *x-xwejħa* li kienu joqogħdu f'tarf ir-raħal kulħadd kien jammirahom. Huma kellhom tifla u ________. Fir-razzett kienu jrabbu papru u ________, kelb u ________, qattus u __________, għasfur u __________, fenek u __________, gidi u _________, xadin u __________, u ħamiemu u __________. Kellhom ukoll żiemel u __________, gendus u ________, nagħaġ u __________, mogħoż u ____________.

ii. Ikteb il-mamma jew l-għerq u t-tip tal-verb. (Taħriġ ta' G. Attard)

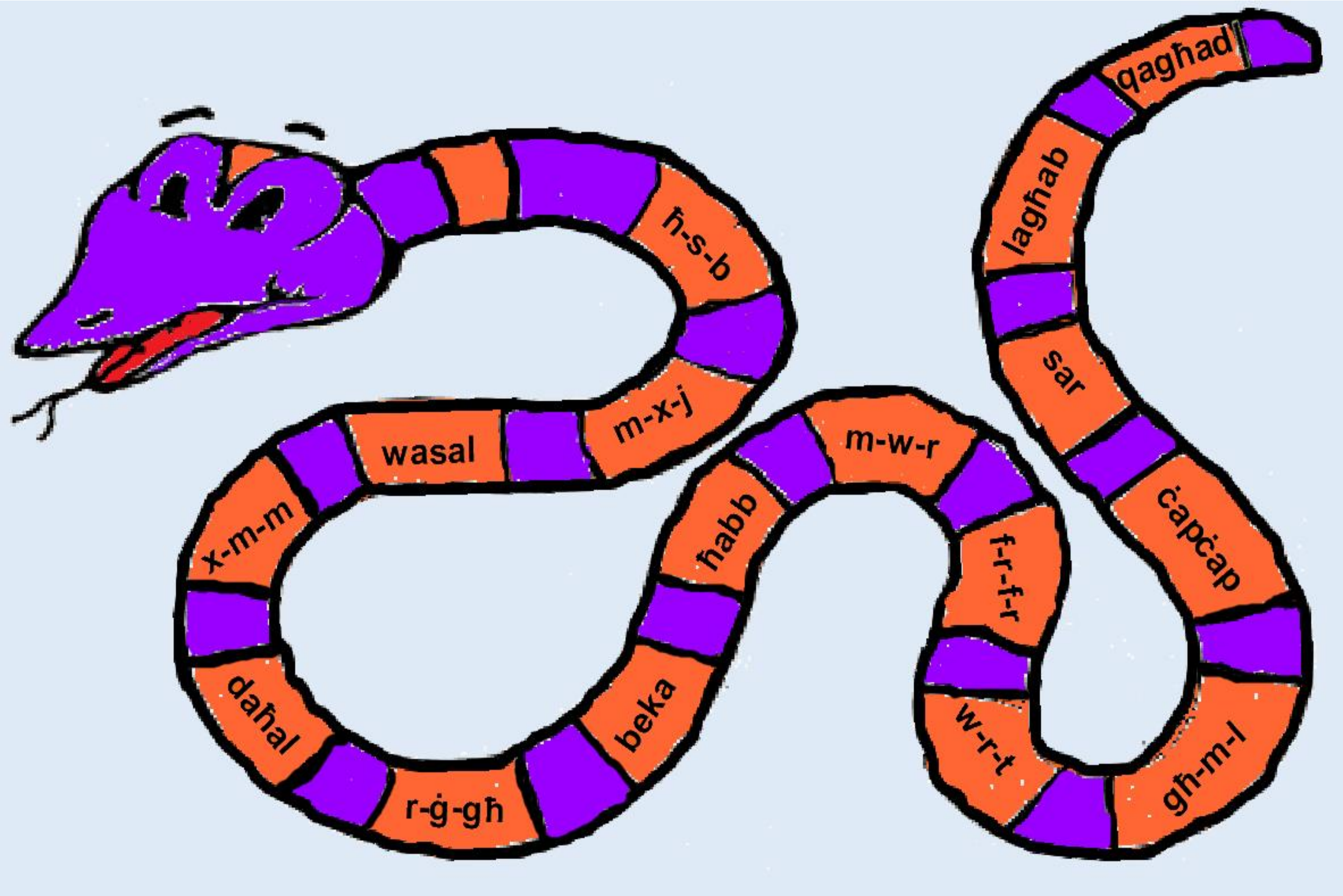

Għerq	Mamma	Trilitteru / Kwadrilitteru	Sħiħ (Sħiħ / Trux) Dgħajjef (Xebbiehi/Moħfi/Nieqes)
ħ - s - b	ħaseb	Trilitteru	Sħiħ

iii. Għaqqad il-pronom dirett (hu, hie, hom) u l-pronom indirett minflok in-nomi f'dawn is-sentenzi. L-ewwel waħda ngħatatlek bħala eżempju.

0. Tefa' l-ballun lil ħuh: tefagħhulu

1. Iz-ziju bagħat ittra lil ommu: ___________________

2. Steve organizza festin lin-nanniet: ___________________

3. Ommi xtrat il-libsa lili: ___________________

4. Mario sab il-kelb lilna: ___________________

5. Ommi ħaslet il-ħwejjeġ tan-nanna: ___________________

6. Alfred u Lara taw il-kotba lil ħuthom: ___________________

iv. Qassar il-kliem li għandek fuq ix-xellug u daħħalhom fit-tisliba. (għ u ie jokkupaw 2 kaxxi.) (Taħriġ ta' D. Baldacchino, D. Pace u N. Sammut)

Orizzontali
1. Ix-xogħol tagħhom
2. In-nannu tiegħu
3. Kiser lit-tfajla
4. Jien sraqt lilu

Vertikali
1. Kisser il-vażuni
2. Id-dahar tagħhom
3. Id-dar tagħhom
4. Il-mara tiegħu

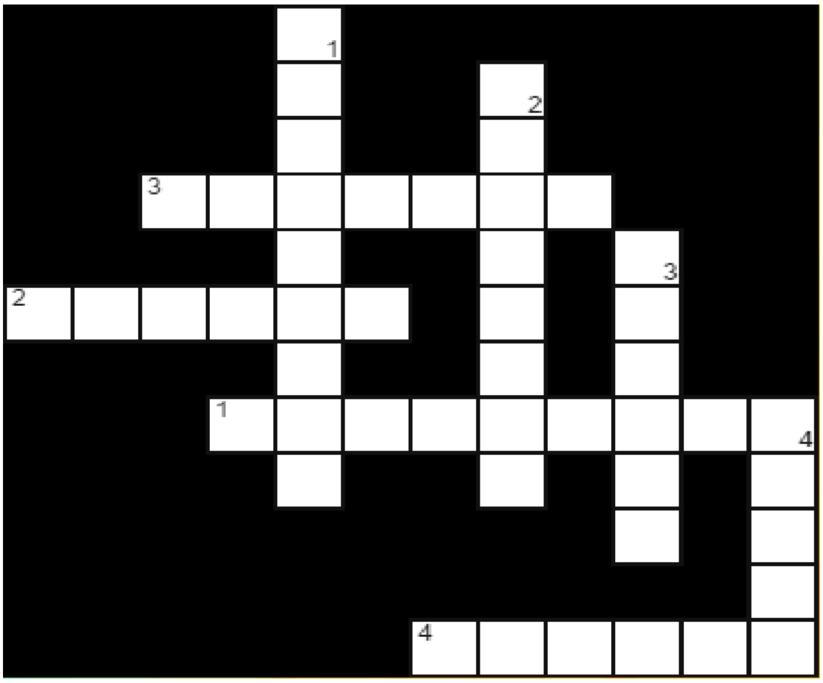

v. Ikteb is-superlattiv tal-aġġettivi fil-parentesi. (Taħriġ ta' R. Sladden)

Darba waħda kien hemm tliet tiġiġiet u dawn kienu jaħsbu li huma kienu _________________ (sabiħ) tiġiġiet tad-dinja. Kienu jaħsbu wkoll li kienu _______________ (importanti), __________________ (intelliġenti) u __________________ (bravi). Biex ma jiġux fl-idejn iddeċidew li jmorru għand _____________ (qawwi) re. Għaddew xi ġranet u ġew quddiem ir-Re. Pina kienet biedet _____________ (abjad) bajda tad-dinja. Nina kienet biedet ______________(kbir) bajda tad-dinja. Sina kienet biedet ______________ (tqila) bajda. Ir-Re stqarr li il-bajd tagħhom kien __________________ (fin) bajd fid-dinja kollha. U minn dakinhar 'il quddiem kulħadd għaraf li kulħadd għandu xi ħaġa tajba.

Ċ. Fehim mill-Qari: Il-Fenek Selvaġġ

Fenek selvaġġ ta' lewn xehbi.

Il-fenek tal-grixti jew kif inhu l-aktar magħruf il-fenek selvaġġ huwa wieħed mill-ftit speċi mammiferi li jgħixu fis-selvaġġ li nsibu fil-gżejjer Maltin. (par. 1)

Għalkemm ħafna jaħsbu li l-fenek salvaġġ huwa annimal indiġenu għal gżejjer tagħna, l-istorja turina xorta oħra. Aktarx li kienu r-Rumani li introduċew din l-ispeċi fil-gżejjer kolonji tagħhom għax fil-fniek raw sors ta' laħam f'każ ta' xi nawfraġju. Mal-wasla tal-Ordni ta' San Ġwann f'Malta fl-1530, dawn għaddew liġi li tipprojbixxi l-kaċċa tal-fenek selvaġġ speċjalment fuq il-gżira ta' Kemmuna. Il-pieni kienu tant ħorox li min jinqabad seta' saħansitra jeħel sa ħames snin qdif fuq ix-xwieni tal-Ordni. (par. 2)

Għall-kuntrarju tal-fenek tat-trobbija, il-fenek selvaġġ jikber biss sa 30 ċentimetru fit-tul. Jista' jkun ta' kulur xehbi (fil-griż) jew aħmar, illi huwa aktar rari waqt li s-suf ta' taħt żaqqu u denbu huwa abjad. Iqatta' l-ġurnata mistoħbi ġo xi ħajt tas-sejjiegħ jew f'xi ħarq fil-blat. Joħroġ jirgħa fl-għabex, għalkemm meta l-qamar iqarrab il-kwinta ġieli jqatta' l-lejl kollu barra. F'każ ta' periklu jintrefa' fuq saqajh ta' wara jxomm l-arja. Jekk iħossu mhedded jagħżel li jew jilbet jew jitlaq jiġri. Meta jiġri jħobb isallab biex ifixkel lill-predatur u juża mogħdijiet li jkun imdorri bihom. (par. 3)

Iż-żarmuġa tibni l-bejta billi tqatta' ftit suf minn taħt għonqha biex iżżomm liż-żrameġ tagħha sħan. Iż-żrameġ jitwieldu għomja u għerja. Jieħdu madwar xahar biex joħorġu mill-bejta u jibdew iteftfu l-ħaxix. Fin-natura jgħixu medja ta' tliet snin. (par. 4)

Il-popolazzjoni tal-fenek selvaġġ f'Malta hija waħda stabbli għalkemm f'dawn l-aħħar erbgħin sena, żewġ mardiet (il-myxomatosis u l-viral hemorrhagic disease) li sfortunatament ġew minn barra għamlu ħerba kbira, u għalkemm illum bdiet titrabba xi ftit reżistenza, xorta jibqa' l-fatt li kull sena tfiġġ f'xi nħawi. (par. 5)

Wisq probabbli li l-fenek sar platt daqstant popolari mal-Maltin bħala turija ta' reżistenza għall-projbizzjoni tal-kaċċa tiegħu fi żmien il-Kavallieri. Għalkemm id-domestikazzjoni tal-fenek bdiet madwar elf u erba' mitt sena ilu ġewwa Franza, f'Malta kienu l-Kavallieri li introduċew it-trobbija tagħhom fl-irziezet. Illum il-fenek selvaġġ għandna nipproteġuh biex jibqa' jsebbaħ l-ambjent naturali ta' ġżiritna u jitgawda mill-ġenerazzjonijiet futuri. (par. 6)

(Alden Grima, Nisġet Artna N. 8, Ħarif 2016)

i. Immarka veru jew Falz

	Veru	Falz
1. F'Malta għandna ħafna speċi mammiferi li jgħixu fis-salvaġġ.	☐	☐
2. Il-fenek tat-trobbija jikber aktar mill-fenek salvaġġ.	☐	☐
3. Iż-żrameġ idumu madwar xahar biex jibdew inaqqru l-ħaxix.	☐	☐
4. Il-fenek salvaġġ joħroġ jirgħa filgħodu kmieni.	☐	☐

ii. Mistoqsijiet

1. X'kienet ir-raġuni li ġagħlet lir-Rumani jintroduċu l-fniek slavaġ fil-gżejjer li kienu jaħkmu?

2. X'kienet l-eħrex piena għal minn jinqabad jikkaċċja l-fenek fi żmien il-Kavallieri?

3. Xi lwien għandhom il-fniek slavaġ Maltin?

4. X'jagħmel il-fenek selvaġġ meta jħossu fil-periklu?

5. X'tagħmel il-fenka meta tkun qed tħejji l-bejta għall-frieħ?

6. Għalfejn huwa importanti li nikkontrollaw l-importazzjoni ta' ħxejjex u annimali minn barra minn Malta?

7. Skont l-aħħar paragrafu x'kienet ir-raġuni li wasslet biex il-platt tal-fenek isir daqshekk popolari mal-Maltin?

8. Taħseb li għandha tkun ipprojbita l-kaċċa fuq il-fenek salvaġġ fil-gżejjer Maltin? Agħti tal-anqas raġuni waħda għar-risposta tiegħek.

D. Kitba: Il-qwiel huma ġabra ta' għerf.

Il-qawl jgħid: ***Imxi għal aktar (i.e. passi) il-fenek u ssiblu l-bejta*** **li jfisser** ***ara minn fejn ġej l-inkwiet u neħħih.***

F'madwar 250 kelma, irrakkonta esperjenza li ġrat lilek jew lil xi ħadd li taf, li taqbel ma' dan il-qawl.

E. Qari: Wara li tkun lestejt taqra ktieb interessanti aħdem dan it-taħriġ. (Aġenzija Nazzjonali tal-Litteriżmu)

Ħarsa lejn il-Ktieb

It-titlu:

L-awtur:

L-illustratur:

Il-ġeneru tal-ktieb:

- avventura
- tad-daħk
- tal-biża'
- ħrafa
- leġġenda
- fattwali

L-ambjent:

L-istorja seħħet ______________________

____

____

____

L-Illustrazzjonijiet:

- ftit stampi
- bla stampi
- biżżejjed stampi

L-istorja:

Ikkwota silta li laqtitek mill-ktieb.

____

____

____

Il-Lingwaġġ:

- ħafif
- diffiċli

Il-karattri:

Il-karattru favorit tiegħek jismu